

**Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ
ДФ 20.051.248 Карпатського
національного університету
імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук,
професору Павлу Львовичу
ФРІСУ**

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри судочинства
Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського
національного університету імені Василя Стефаника
КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК Юлії Володимирівни
на дисертацію ШЕВЧЕНКА Віктора Леонідовича на тему:
«Суб'єкти кримінально-правової політики»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дисертації «Суб'єкти кримінально-правової політики» зумовлена необхідністю комплексного осмислення кола суб'єктів, які беруть участь у формуванні та реалізації кримінально-правової політики України, а також визначення їх ролі, повноважень і характеру взаємодії. Сучасна кримінально-правова політика формується під впливом широкого спектра правових, соціальних та інституційних чинників, що потребує чіткого розуміння механізмів її формування та реалізації.

Особливого значення ця проблематика набуває в умовах реформування системи кримінальної юстиції, оновлення кримінального законодавства та поглиблення європейської інтеграції України. У цих умовах виникає потреба в переосмисленні традиційних підходів до визначення суб'єктів кримінально-правової політики, їх функціонального призначення та взаємодії на національному, міжнародному й наднаціональному рівнях.

Актуальність дослідження посилюється й тим, що в юридичній науці відсутній єдиний підхід до розуміння поняття та системи суб'єктів кримінально-правової політики, а також до розмежування суб'єктів і учасників її формування та реалізації. Це зумовлює необхідність подальшого теоретичного опрацювання зазначеної проблематики та вироблення науково обґрунтованих підходів до оптимізації системи відповідних суб'єктів.

Таким чином, дисертаційне дослідження Шевченка В. Л. є своєчасним і актуальним, має як теоретичне, так і практичне значення та спрямоване на вирішення важливої наукової проблеми у сфері кримінально-правової політики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми «Політика у сфері боротьби зі злочинністю в умовах євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0125U000669) на кафедрі політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Тему дисертації Шевченка В. Л. затверджено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 10 від 06 грудня 2022 року).

Наукова новизна роботи та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист. Дисертаційна робота характеризується науковою самостійністю, комплексністю та належним рівнем теоретичного узагальнення досліджуваної проблематики. На основі опрацювання значного масиву нормативно-правових актів України та Європейського Союзу, міжнародних документів, судової практики і наукових джерел Шевченко В. Л. сформулював низку нових наукових положень, висновків і пропозицій, що мають істотне значення для розвитку теорії кримінально-правової політики та вдосконалення доктринального розуміння її суб'єктного складу.

До найбільш вагомих результатів дослідження слід віднести обґрунтування сукупності істотних ознак суб'єкта кримінально-правової

політики – владно-компетенційної, функціональної та інституційної, – на основі яких сформульовано авторську дефініцію такого суб'єкта, що долає обмеженість усталеного перелікового підходу. Науковий інтерес становить також запропонована дисертантом дворівнева модель суб'єктного складу, яка виокремлює владне державне ядро та периферію невіддільних акторів впливу, що дозволяє по-новому осмислити структуру системи суб'єктів кримінально-правової політики.

Позитивної оцінки заслуговує розроблена дисертантом багатовимірною класифікація суб'єктів кримінально-правової політики за чотирма неконкурентними критеріями – характером участі, юридичною природою (з виокремленням проміжної гібридної категорії), територіальним рівнем та обсягом повноважень. Практичне значення має запропонована автором модель функціональних ролей суб'єктів формування політики – нормопроектної, легітимізаційної та рамкової, – яка дозволяє розмежувати ці ролі незалежно від формального статусу органу.

Окремої уваги заслуговують висновки автора щодо ролі суб'єктів реалізації кримінально-правової політики як її співтворців, здатних чинити зворотний вплив на зміст політики, а не лише пасивних виконавців. Важливими є також сформульовані положення щодо чотирьох шляхів впливу органів прокуратури на реалізацію політики, ролі адвокатури як повноцінного недержавного суб'єкта реалізації, а також переосмислення статусу органів і установ виконання покарань та органів пробації як повноцінних суб'єктів її реалізації.

Наведені положення свідчать про наукову новизну, належний рівень обґрунтованості та практичну спрямованість отриманих результатів, а також підтверджують здатність автора самостійно здійснювати актуальні наукові дослідження у сфері кримінального права та кримінально-правової політики.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження Шевченка В. Л. визначається можливістю їх використання у законопроектній (нормотворчій) діяльності – насамперед у

процесі рекодифікації кримінального законодавства та впорядкування суб'єктного складу кримінально-правової політики; у правозастосовній діяльності органів кримінальної юстиції – для узгодженого розуміння їхньої ролі як співтворців політики.

Також результати можуть бути застосовані у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальших досліджень системи суб'єктів кримінально-правової політики.

Окремо варто наголосити на можливості застосування отриманих наукових результатів в освітньому процесі – під час викладання кримінального права та відповідних спеціальних дисциплін, пов'язаних з політикою у сфері боротьби зі злочинністю.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Дисертація Шевченка В. Л. характеризується належним рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Дисертантом опрацьовано широкий перелік науково-теоретичних джерел, емпіричного матеріалу, нормативно-правових актів України та міжнародно-правових документів. Зокрема, перелік джерел, використаних автором, налічує 202 найменування. Дисертант продемонстрував високий рівень знань, а також уміння здійснювати аналітичне та глибоке опрацювання наукової літератури.

Повнота дослідження відповідної тематики та достовірність наукових результатів, запропонованих Шевченком В. Л., зумовлені логічно вибудованою структурою роботи, правильним визначенням об'єкта та предмета дослідження, його мети й завдань. Дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, що об'єднують п'ятнадцять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатку.

Запропонована структура дозволила всебічно розкрити тему дослідження: від з'ясування теоретико-методологічних засад проблеми суб'єктів кримінально-правової політики та їх багатовимірної класифікації до

характеристики суб'єктів формування політики на національному й зовнішньому рівнях, аналізу суб'єктів її реалізації як співтворців політики, а також дослідження горизонтальної і вертикальної взаємодії, латентного виміру та моделі оптимізації суб'єктного складу. Послідовність викладу матеріалу, взаємозв'язок структурних елементів дисертації та належний рівень теоретичного узагальнення забезпечили досягнення поставленої мети дослідження та обґрунтованість сформульованих автором висновків і пропозицій.

Дисертаційна робота містить наукові положення, що мають важливе теоретичне та практичне значення. Ознайомлення зі змістом дисертації Шевченка В. Л. дає підстави зробити висновок, що рівень обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій у роботі загалом відповідає вимогам, які ставляться до наукових досліджень такого рівня.

Методологічна основа дисертаційного дослідження характеризується комплексним і належним підходом до вирішення поставлених наукових завдань. Автором використано широкий спектр загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання, зокрема діалектичний, системно-структурний та функціональний, інституційний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний методи, а також метод моделювання.

Застосування зазначених методів забезпечило всебічне дослідження суб'єктного складу кримінально-правової політики, особливостей взаємодії його елементів на національному, наднаціональному та міжнародному рівнях, а також дало змогу сформулювати належним чином обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації щодо оптимізації системи суб'єктів.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота має логічну структуру та відповідає вимогам щодо обсягу, що зумовлено метою й завданнями дослідження.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження суб'єктів кримінально-правової політики» дисертант досліджує теоретико-

методологічні засади проблеми суб'єктів кримінально-правової політики, здійснює розмежування категорій «суб'єкт», «актор», «агент» та «учасник», обґрунтовує сукупність істотних ознак суб'єкта та пропонує його авторську дефініцію, а також багатовимірну класифікацію суб'єктів за чотирма критеріями.

Розділі 2 «Суб'єкти формування кримінально-правової політики» присвячений суб'єктам формування кримінально-правової політики на національному рівні – законодавчому та виконавчому суб'єктам, а також доктрині й інститутам громадянського суспільства як суб'єктам впливу та наднаціональним і міжнародним суб'єктам зовнішнього рівня формування.

У розділі 3 «Органи кримінальної юстиції як суб'єкти реалізації кримінально-правової політики» досліджено суд, органи прокуратури, органи правопорядку та досудового розслідування, адвокатуру, а також органи й установи виконання покарань і органи пробації як суб'єктів реалізації політики, здатних чинити зворотний вплив на її зміст.

У розділі 4 «Взаємодії та оптимізація системи суб'єктів кримінально-правової політики» присвячений горизонтальній і вертикальній взаємодії суб'єктів кримінально-правової політики, її латентному (неформальному) виміру, систематизації дисфункцій системи суб'єктів у взаємопов'язану типологію, а також обґрунтуванню моделі оптимізації суб'єктного складу.

Висновки дисертанта відзначаються належною обґрунтованістю, підтверджені в тексті роботи та відповідають визначеним меті й завданням дослідження.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Основні положення дисертації Шевченка В. Л. викладено у п'яти наукових публікаціях, з яких три наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук (категорія «Б») (одна – у співавторстві), а також двох тезах доповідей на всеукраїнській та міжнародній науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація Шевченка В. Л. є самостійним науковим дослідженням, містить авторські висновки та практичні рекомендації.

За результатами аналізу тексту дисертації та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату чи елементів фальсифікації. Автор використав посилання на наукові публікації вчених, нормативні акти та інші джерела, що підтверджує дотримання вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження Шевченка Віктора Леонідовича на тему «Суб'єкти кримінально-правової політики», наукову новизну, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, високий теоретичний рівень та практичну значущість висновків, варто вказати, що це не виключає наявності зауважень до її змісту та деяких пропозицій, що свідчить про необхідність вступити в дискусію з автором роботи з тією метою, аби почути додаткову аргументацію на користь тих чи інших висвітлених наукових підходів, їхньої повноти. Найбільш суттєвими з таких зауважень, вважаємо, наступні:

1. Дворівнева модель суб'єктного складу, що виокремлює владне державне ядро та периферію невіддільних акторів впливу (підрозділ 1.2, с. 44, з подальшою деталізацією у підрозділі 1.3), потребує більш чіткого критерію розмежування суб'єктів периферії від учасників реалізації політики, оскільки, за визначенням самого автора, суб'єктність периферійних акторів є умовною. Показово, що ця проблема виявляється і в підрозділі 2.3, де дисертант зіставляє протилежні позиції щодо суб'єктності доктрини та інститутів громадянського суспільства: В. О. Навроцький і О. В. Острогляд відмовляють їм у статусі суб'єкта, кваліфікуючи їх лише як учасників чи носіїв «м'якої сили», тоді як П. Л. Фріс, М. О. Красій та І. В. Козич визнають їх самостійними суб'єктами впливу. Оскільки дисертант приєднується до другої позиції, доцільно було б чіткіше сформулювати операційний критерій, який дає змогу відрізнити «периферійного суб'єкта впливу» від «учасника» на практиці – наприклад, у

випадку окремого науковця чи громадської організації, залучених до підготовки конкретного законопроекту.

2. Запропонована в підрозділі 1.3 (з подальшою конкретизацією у підрозділі 2.1) модель функціональних ролей суб'єктів формування політики – нормопроектної, легітимацийної та рамкової (с. 49) – переконливо ілюструється прикладом Робочої групи з питань розвитку кримінального права, розходження функцій якої з легітимацийною роллю Верховної Ради України дисертант кваліфікує як усталену, хоча доктринально не визнану модель. Автор також показує наслідок помилкового поєднання ролей – коли легітимацийний суб'єкт перебирає на себе нормопроектну функцію, для якої не має фахового ресурсу, що спричиняє хаотичну новелізацію закону. Водночас модель здебільшого діагностує вже наявну дисфункцію постфактум; додаткового обґрунтування потребував би позитивний критерій, який дав би змогу визначити роль органу ще до настання негативних наслідків, а також уточнення статусу проміжних суб'єктів (зокрема Кабінету Міністрів України чи профільних комітетів ВРУ), які поєднують кілька ролей одночасно.

3. Обґрунтована в підрозділі 3.5 (с. 145-151) теза про перетворення органів та установ виконання покарань і органів пробації з допоміжних учасників на повноцінних суб'єктів реалізації кримінально-правової політики є переконливою, зокрема з огляду на дуальну модель, у якій каральну складову реалізує Державна кримінально-виконавча служба України, а наглядово-ресоціалізаційну – організаційно відокремлений від неї Центр пробації (с. 148). Заслуговує на увагу опрацьований дисертантом воєнний вимір суб'єктності цієї ланки: покладення на органи та установи виконання покарань функції тримання військовополонених, чий статус регулюється нормами міжнародного гуманітарного права за участю Міжнародного комітету Червоного Хреста, обґрунтовано, зокрема, з урахуванням положень, висловлених у працях рецензента (с. 149). Водночас дисертант констатує, що реформування пенітенціарної системи впродовж майже тридцяти років здійснюється в режимі «ручного» керування, а чинна Стратегія реформування

пенітенціарної системи орієнтована радше на ситуативне реагування, ніж на науково обґрунтоване бачення мети (с. 149-150). У зв'язку з цим залишається дискусійним, якою мірою запропонована в підрозділі 4.3 модель оптимізації суб'єктного складу (деполітизація, самообмеження законодавця, рамковий закон) здатна подолати саме цю – управлінську, а не суто нормотворчу – дисфункцію пенітенціарної ланки, а також чи не потребує організаційне відокремлення ДКВС і Центру пробації окремого інституційного рішення поза межами запропонованих загальносистемних механізмів.

4. Дисертант обґрунтовує наявність латентного (неформального) виміру системи суб'єктів кримінально-правової політики, зокрема визнає організовану злочинність деструктивним квазісуб'єктом (підрозділ 4.2, с. 169), спираючись на застереження П. Керні та Б. Денте про те, що межа кола суб'єктів політики є значною мірою конструйованою, а не наперед заданою. Прийняття цієї тези як методологічної рамки є переконливим, проте дисертація не пропонує індикаторів, які дали б змогу емпірично верифікувати наявність латентного впливу в конкретному законотворчому процесі (наприклад, за аналогією з реєстрами лобістської діяльності чи аналізом аномалій у строках підготовки законопроектів). Без таких індикаторів категорія «квазісуб'єкта» залишається переважно теоретичним інструментом, застосування якого до аналізу конкретного випадку потребуватиме додаткової методологічної розробки.

Проте висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертації, стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та на її наукову і практичну цінність.

Дисертаційне дослідження є самостійною завершеною науковою працею, результати якої мають істотне значення для розвитку доктрини кримінального права, формування сучасної кримінально-правової політики та вдосконалення законодавства України в умовах рекодифікації кримінального

законодавства, інституційних трансформацій системи кримінальної юстиції та поглиблення європейської інтеграції

Загальний висновок. Дисертація Шевченка Віктора Леонідовича на тему «Суб'єкти кримінально-правової політики» за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, повнотою опублікування матеріалів дисертації у наукових фахових виданнях відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор Шевченко Віктор Леонідович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент:

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри судочинства Навчально-наукового
юридичного інституту Карпатського
національного університету
імені Василя Стефаника**

Юлія КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК